

ŞEYH SAFÎU'D-DÎN ERDEBİLÎ'NİN TÜRBESİNDE BULUNAN KİTAPLAR

OSMAN G. ÖZGÜDENLİ*

Safevî devletinin Afgan istilâsı neticesinde büyük bir karışıklık içine düşmesi, ardından da başkent İsfahan'ın Eşref Han'ın eline geçmesi¹, Osmanlı devleti için Azerbaycan ve Irâk-ı Acem üzerinde yeni fütûhat yollarının açılmasına imkân yaratmıştır. Kafkasya, Azerbaycan ve Irâk-ı Acem olmak üzere üç koldan ilerleyen Osmanlı fetihleri neticesinde Revan, Nahcevan, Tebriz, Merâga, Kirmanşah, Nihâvend ve Hemedan gibi önemli Safevî şehirleri kısa sürede Osmanlı devletine bağlandı² ve süregelen teâmül üzere, nüfus tahrirlerinin yapılması için emirler verildi³. Bu emir neticesinde yapılan tahriratın bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Bu makalede neşr ve değerlendirmeye tâbi tutulacak olan vakıf kayıtları da bu cümledendir.

Söz konusu olan, içerisinde Şeyh Safîu'd-dîn Erdebilî'nin türbesine bağlı vakıf kayıtlarının da bulunduğu mufassal bir evkaf defteridir. İran ile ilgili son derece önemli vakıf kayıtlarını ihtiva eden bu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır⁴.

* Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Bkz. Petros di Srakis Gilanentz, *Sukût-i İsfahân*, Farsça terc. Muhammed Mihriyân, İsfahân 1344/1965, 90, 94, 98-102; Muctebâ Mînovî, "Teshir-i şehri İsfahân", *Târîh ü Ferheng*, Tahran 2536/1978, 275-301; Rizâ Şeybânî, *Târîh-i ictimâ'î-yi İrân der-dovre-yi Âfşâriyye*, I, Tahran 1369/1990, 32; Osman G. Özgüdenli, "İsfahân", *DİA*, XXII, 501.

² Tafsilen bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, Ankara 1988, 177-182, 193; B. Fragner, "Ardabil zwischen Sultan und Schah. Zehn Urkunden Schah Tahmâsp II.", *Turcica*, VI (1975), 177-181.

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), *Cevdet Maliye*, nr. 13858.

⁴ BOA, *Tapu Tahrir Defterleri* (=TD), nr. 896: İran'daki bazı evkâfın 1139/1727 tarihli mufassal tahrir defteri.

Altmışaltı sayfadan müteşekkil defterin ellidokuz sayfası Şeyh Safiü'd-dîn Erdebilî'nin vakıfları ile ilgili kayıtları ihtiva etmektedir⁵.

Biz bu makalede, defterin Şeyh Safiü'd-dîn Erdebilî'nin vakıfları ile ilgili kayıtların 58. sayfasında bulunan kitap listesini yayımlayarak, Erdebilî'de⁶ Safevî hanedanının ceddî olan Şeyh Safiü'd-dîn İshak-i Erdebilî⁷ (öl. 735/1334)'nin türbe ve külliyesinde bulunan kitapların mahiyetini inceleyeceğiz. Yine, bu kitapların âkıbeti de makalemizin konusunu teşkil edecektir.

I. Metin⁸ (BOA, TD, nr. 896, s. 58)

Şeyh-i müşârü'n-ileyhin türbe ve dersihânesinde mahfûz olan kütüb ve fağfûr ve sâir evânî ki ba'de'l-feth mevcûddur:

- ⁵ Bu defter üzerine yaptığımız çalışma devam etmektedir. Azerbaycan ve İran tarihi için büyük önem taşıyan bu defteri yakın bir gelecekte yayınlamayı ümit ediyoruz.
- ⁶ Kuzey Azerbaycan'da ticaret yolları üzerinde yer alan tarihi bir şehirdir (38° 15' 30" Kuzey, 48° 17' 30" Doğu). Hakkında bkz. "Erdebîl , *Dâniş-nâme-yi İrân ve İslâm*, II, Tahran 1991, 1479-1486; Mirza Bala, "Erdebil , *İslam Ansiklopedisi*(=İA), IV, 288-293; Aliyev Salih Muhammedoğlu, "Erdebil , *DİA*, XI, 276-277; R.N. Frye, "Ardabil , *Encyclopedia of Islam*(=EI2), I, 625-626; "Ardabil , *Encyclopedia Iranica*(=EIr.), II, 357-365 (C.E. Bosworth, I. History of Ardabil; X. de Planhol, II. Modern Ardabil; M.E. Weaver, III. Monuments of Ardabil; M. Medley, IV. Ardabil Collection of Chinese Porcelain); "Erdebîl , *Dâ'iretu'l-ma'ârif-i teşeyyü*, II, 59-61; W. Barthold, *Tezkire-yi cogrâfiyâ-yi târîhî-yi İrân*, Farsça terc. Hamza Serdâdver, Tahran 1372/1993, 223; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, ed. F. Sezgin, I.G. c. LXXXV, Frankfurt 1993, 163, 168; Dorethea Krawulsky, *İrân - Das Reich der İlhanî: eine topographisch-historische Studie*, Wiesbaden 1978, 514-515; 'Alî Ekber Dehhodâ, *Lugat-nâme*, III/B (6), Tahran 1328/1949, 1690-1692; Muhammed 'Alî Muhlisî, *Fihrist-i binâhâ-yi târîhî-yi Âzerbaycân-i Şarkî*, Tahran 1371/1992, 25-69.
- ⁷ Safevî hanedanının ceddî olan bu kimse hakkında bkz. H. Robert Roemer, "Scheich Safî von Ardabil. Die Abstammung eines Sûfi-Meisters der Zeit zwischen Sa'dî und Hâfiz , *Festgabe deutscher Iranisten zur 2500 Jahrfeier Irans*, Stuttgart 1971, 106-116; Michel M. Mazzaoui, *Peydâyiş-i devlet-i Safevî*, Farsça terc. Ya'kûb Âjend, Tahran 1363/1984, 127-130; Meryem Mîr Ahmedî, *Dîn û devlet der-'ahd-i Safevî*, Tahran 1369/1990, s. 37-43; "Nokkâtî tâze ez-zendegânî-yi Şeyh Safiü'd-dîn , *Mecelle-yi Ma'ârif-i İslâmî*, III (17), Tahran 1353/1974, 49-57; Franz Babinger, "Safî-ed-Dîn , *İA*, X, 64-65.
- ⁸ Metinde geçen kitap ve müellif isimleri, metnin Osmanlıca olması sebebiyle, Farsça ve Arapça özelliklerine göre değil, Osmanlıca telaffuz ve transkripsiyon kaidelerine göre yayınlanmış, dipnot ve açıklamalarda ise orjinal telaffuz ve transkripsiyon özelliklerine göre hareket edilmiştir.

[Eser veya müellifin adı]	[Cild sayısı]
1. Mirkât-ı Kerîm-i Kebîr,	1 cild
2. Mirkât-ı Kerîm-i Sagîr,	1 cild. Merhûm ve magfûrû'n-ileyh Hazret-i Sultân Murâd -tâb-ı serâhû- hazretlerinin vakfidır diyü haber vermişlerdir. Târîh-i mushaf: sene 1003.
3. Def'-i Mirkât-ı Kerîm,	56 cild
4. Tefsîr-i Şerîf-i Mirkât-ı Kerîm ⁹ ,	1 cild
5. Mushaf-ı Şerîf, cüzve ¹⁰ ,	523 cild
6. Kitâb-ı Ravzatü's-safâ ¹¹ ,	11 cild
7. Kitâb-ı Ravzatü'l-ahbâr ¹² ,	2 cild
8. Dîvân-ı Hâkânî ¹³ ,	1 cild

⁹ Hangi eser olduğu tam olarak malûm olmamakla beraber, Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebîl'den getirilen kitaplar arasında Farsça "*Tefsîr-i Surâbadî*" isimli bir tefsir bulunmaktadır (Bkz. *Nushahâ-yi hattî (Neşriyye-yi Kitâbhâne-yi Merkezî-yi Dânişgâh-i Tahrân)*, IX, Tahran 1358/1979, 109, nr. 55).

¹⁰ Şeyh Safîu'd-dîn'in külliyesinde bulunan Kur'ânlar'ın büyük bir yekûn tuttuğu muhtelif kaynaklar tarafından da doğrulanmaktadır. Bir kayda göre, külliyyede 744 cilt mushaf ve 234 cild Kur'ân bulunduğu anlaşılmaktadır (bkz. 'Alî Ekber Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'îl-i Safevî*, Tahran 1375/1996, 353). Kur'ânlar'dan pek çoğunun devrin meşhur hattatlarının kaleminden çıktığı bilinmektedir. Bu Kur'ânlar'dan üç cildinin kuff olduğu ve bunlardan birisinin Hz. Ali tarafından ceylan derisi üzerine yazıldığı kaydedilmektedir (*aynı eser*, 353). Ağırılığın dolaylı *heft-memmî* (= yedi memlik. Bir Erdebil memmi yaklaşık altı kg.) olarak isimlendirilen bir yazma Kur'ân bugün *Mûze-yi İrân-bâstân* (Tahran)'da Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunmaktadır (*aynı eser*, 356). Sadece bu örnek dahi Erdebil'de bulunan yazma Kur'ân nüshalarının değerini göstermeye kâfidir.

¹¹ Meşhur tarihçi Mirhvand (öl. 903/1498) tarafından kaleme alınan *Ravzatü's-safâ*'nın kütüphanelerde pek çok nüshası bulunmaktadır (bkz. Ahmed Munzevî, *Fihristvâre-yi kitâbhâne-yi Fârsî*, I, Tahran 1374/1995, 619-622; C.A. Storey, *Edebiyyât-i Fârsî, ber-mebnâ-yi te'lîf-i İstori*, II, tercume-yi Y. Bregel, II, Tahran 1362/1983, 522-535. Kısaltması: Storey/Munzevî). Eserin Leningrad'taki Millî Kütüphane'de on üç cildi bulunmaktadır ki, bunlardan on cildin Erdebil'den getirildiği vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, Tahran 1358/1979, 114-115). *Ravzatü's-safâ*'nın bir cildinin, daha Ruslar'ın gelişinden önce çalıştığı bilinmektedir (bkz. 'Alî Ekber Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'îl-i Safevî*, 350).

¹² Muhtemelen Seyyid Abdullah b. Fazlullah Cemal Huseynî-yi Muhaddis tarafından Ali Şir Nevaî için kaleme alınan ve bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunan *Ravzatü'l-ahbâb* olmalıdır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 128, nr. 112).

¹³ Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebîl'den getirilen kitaplar arasında meşhûr şair Hakanî'nin *dîvân*'ına raslanmaktadır (bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 132, nr. 132).

9. Târîh-i Firdevsî ¹⁴ ,	2 cild
10. el-Makâmât-ı Şâhî ¹⁵ ,	1 cild
11. Şâh-nâme ¹⁶ ,	2 cild
12. Külliyyât-ı Nevâ'î ¹⁷ ,	1 cild
13. Külliyyât-ı Husrev ¹⁸ ,	1 cild
14. Dîvân-ı Kemâl-i İsmâ'îl ¹⁹ ,	1 cild

¹⁴ Bu eser muhtemelen, Husrev b. Âbid Eberkühî tarafından 808/1405-6 yılında kaleme alınan ve bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de bulunan (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 112, nr. 71) müellif hattı *Firdevsu't-tevârîh* (hakkında bkz. Storey/Munzevî, II, 496-497; Ahmed Munzevî, *Fihristvâre-yi kitâbhâ-yi Fârsî*, I, 639; V.V. Barthold, *Moğol İstîlâsına Kadar Tûrkistan*, haz. H.D. Yıldız, İstanbul 1981, 71) olmalıdır.

¹⁵ Muhtemelen, bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunan anonim ve son derece nadir bir eser olan *Tuhfe-yi Şâhî* (bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 110-111, nr. 61)'dir.

¹⁶ Meşhur edib Firdevsî-yi Tûsî tarafından kaleme alınan *Şah-nâme*, yayınladığımız vakıf kaydında iki cild olarak kaydedilmiş olmasına karşın, bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirildiği bilinen dört cild *Şah-nâme* mevcuttur (*Nushahâ-yi hattî*, IX, s. 129, nr. 126-129). Leningrad'taki Millî Kütüphane'de, Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunan *Şâh-nâme-yi Hâtîfî*'nin (bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 146, nr. 244) yayınladığımız kayıtlarda *Şâh-nâme* olarak gösterilmiş olması mümkündür. Şeyh Safîu'd-dîn'in kütüphanesinde bulunan *Şah-nâmelerden* birinin daha Ruslar'ın geliştinden önce hususî ellere geçtiği anlaşılmaktadır (bkz. 'Alî Ekber Velâyetî, *Târîh-i revâbüt-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'îl-i Safevî*, 350).

¹⁷ Bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Ali Şîr Nevaî (öl. 906/1500-1)'nin *Kulliyat*'ına raslayamamakla birlikte, müellifin *Mersiyye*'si Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 146, nr. 146).

¹⁸ Emir Husrev-i Dihlevî'nin *Kulliyat*'ı (bkz. Ahmed Munzevî, *Fihrist-i nushahâ-yi hattî-yi Fârsî*, III, Tahran 1349/1970, 1856) olmalıdır ki, müellifin bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında başta *Kulliyat*'ı (iki nüsha) olmak üzere, pek çok eseri bulunmaktadır. Kataloğa göre, Emir Husrev-i Dihlevî'nin Erdebil evkafından Leningrad'a getirilen eserleri şunlardır: *Kulliyat* (2 nüsha), *Penç-genc* (üç nüsha), *dîvân* (iki nüsha), *Mecnun u Leyla* (iki nüsha), *Husrev u şîrin*, *Hızr-hanî u dül-rânî* (iki nüsha). Bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 136-137, nr. 183, 184.

¹⁹ Bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunan meşhur şair Kemaleddin İsmail-i İsfahânî'nin *dîvân*'ı olmalıdır (bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 131, nr. 131). Eser neşredilmiştir (Kemâlu'd-dîn İsmâ'îl-i İsfahânî, *Dîvân*, (*ez-râiy-i nusha-yi çâp-i sengî-yi Bombay 1307 kamerî*), Tahran 1376/1997. Kezâ, bkz. Michael Glünz, *Die panegyrische qasîda bei Kamâl ud-dîn İsmâ'îl aus İsfahan. Eine Studie zur persischen Lobdichtung um den Beginn des 7./13. Jahrhunderts*, Beyrut 1993).

15. Tâcü'l-me'âsir ²⁰ ,	1 cild
16. Ferc ba'dü'ş-şidde ²¹ ,	1 cild
17. Târih-i Cengizî ²² ,	1 cild
18. Tevârih-i Taberî ²³ ,	5 cild
19. Târih-i Matla'-yi envâr ²⁴ ,	1 cild
20. Târih-i me'sûm berre-yi Şihâb(?),	1 cild
21. Târih-i Hâfiz-ı Ebrû ²⁵ ,	1 cild

²⁰ Hasan-i Nizâmî tarafından kaleme alınan ve bugün Leningrad'ta (bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 131, nr. 120) Erdebil'den getirilen kitaplar arasında yer alan *Tâcü'l-me'âsir kâl durr ve'l-cevâhir* olmalıdır.

²¹ Eser, Kadı Ebû Ali b. Ali Tenuhî (öl. 348/959-60) tarafından ondört bâb halinde Arapça olarak kaleme alınmıştır. Biri Muhammed b. Muhammed Avfî (VI./XII. yüzyıl), diğeri de Hüseyin b. Es'ad Dehistânî (öl. 654/1256) tarafından olmak üzere "*Ferc ba'd ez-şidde*" adıyla iki kez Farsça'ya tercüme edilmiştir (bkz. Muhammed 'Alî Taberî ('İmâdu'd-dîn Âzermân), *Zubdetu'l-âsâr*, Tahran 1372/1993, 284). Listemizdeki bu esere Leningrad'taki Millî Kütüphane'de raslayamamaktayız.

²² Muhtemelen Reşiduddin Fazlullah tarafından kaleme alınan *Câmi'u't-tevârih* (bkz. Storey/Munzevî, II, 453-463) olmalıdır ki, bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında mevcuttur. *Câmi'u't-tevârih*'in kapağında aynı zamanda *Tarih-i Cengizî* adının da kayıtlı olduğu belirtilmektedir ki (bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 114, nr. 93), yayınladığımız vesikadaki şekle tamamen uyar.

²³ Bu eser Taberî'nin meşhur tarihinin aslı değil, Bela'mî tarafından yapılan muhtasar, fakat ilâveli Farsça tercümesi (bkz. Storey/Munzevî, II, 426-434) olmalıdır. Şah Abbas'ın Erdebil'e vakfettiği kitaplardan üç cild bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 111-112, nr. 68, 69, 70) bulunmaktadır. Diğer iki cild hakkında malûmat yoktur.

²⁴ Bu eser acaba Emir Husrev-i Dihlevî tarafından 698/1298 yılında Alâaddin Muhammed Şah için manzum olarak kaleme alınan *Matla'u'l-envâr* (bkz. Zehrâ-yi Hânlarî (Kiyâ), *Râhnumâ-yi Edebiyyât-i Fârsî*, Tahran 1341/1962, 360; Muhammed 'Alî Taberî, *Zubdetu'l-âsâr*, 374) mı, yoksa Muhammed Bekr b. Zeynu'l-Abidin tarafından Safevî hükümdarı Şah Safî'ye sunulan *Matla'-yi envâr* (bildiğimiz kadıyla bu eserin bir nüshası bugün Tahran'da Meclîs kütüphanesindedir. Bkz. 'Abdu'l-Huseyn Hâ'îrî, *Fihrist-i Kitâbhâne-yi Meclîs-i Şûrâ-yi Melik*, X/3, Tahran 1348/1969, 1336) mıdır bilemiyoruz (Kezâ bkz. Ahmed Munzevî, *Fihristvâre-yi kitâbhâ-yi Fârsî*, I, 657-658). Ancak, bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında böyle bir eser bulunmamaktadır.

²⁵ Meşhur Timurî tarihçisi Hâfiz-i Ebrû (öl. 833/1430)'nun *Mecma'u't-tevârih* olarak da bilinen *Zubdetu't-tevârih*'i (bkz. Storey/Munzevî, II, 504-507) ya da diğer tarih eserlerinden Leningrad'taki Millî Kütüphane'de bir nüshaya raslanmamaktadır. Bu eser ya, Hâfiz-i Ebrû'nun Leningrad'ta Erdebil'den getirildiği bilinen *cogrâafiyası* (bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 115, nr. 94), ya da bugün bir başka yerde bulunan tarihinin bir nüshası olmalıdır.

22. Külliyyât-ı 'Îmâd-ı Fârsî ²⁶ ,	1 cild
23. Matla'-yî sa'deyn ²⁷ ,	1 cild
24. Târîh-i Zafer-nâme ²⁸ ,	3 cild
25. Târîh-i Merzbân-nâme ²⁹ ,	1 cild
26. Cevâhirü'l-ahbâr ³⁰ ,	1 cild
27. Kitâb-ı 'Alî Kuşçu ³¹ ,	1 cild

- ²⁶ Meşhûr edib İmâduddin Ali b. Hasan Fakîh-i Kirmanî (öl. 772-73/1370-72)'nin *Külliyât*'ı olmalıdır. Leningrad'taki Millî Kütüphane'de müellifin külliyyatının Erdebil'den getirilen iki nüshası bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 139). Nüshalardan biri Şah Abbas tarafından 1017/1608-9 yılında, diğeri ise üzeri okunamayan bir mühür ile 1117/1705-6 yılında vakfedilmiştir (Muhammed Takî Dâneşpejûh, *Fihrist-i mikrofilmhâ-yi Kitâbhâne-yi Merkezî ve Merkez-i Esnâd-i Dânişgâh-i Tahrân*, I, Tahrân 1348/1969, 167-168, nr. 203, 204).
- ²⁷ Kemaluddin Abdurrezzâk Semerkandî (öl. 888/1405-6) tarafından kaleme alınan eserin tam adı *Matla'u's-sa'deyn ve mecma'u'l-bahreyn*'dir. Eserin Leningrad'ta Erdebil'den getirilmiş üç nüshası bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 116). Bununla birlikte, sadece bir cild olarak kaydedilmiştir.
- ²⁸ İran tarih yazıcılığında *Zafer-nâme* adıyla kaleme alınan pek çok eser bulunmaktadır (Bkz. Hâcc Huseyn Nahcevânî, "Zafer-nâmehâ , *Çihil makâle*, neşr. Hâdim Hâşim-neseb, Tebriz 1343/1964, 117-134; Ahmed Munzevî, *Fihrist-i nushahâ-yi hattî-yi Fârsî*, VI, 4346-4353). Vakıf kaydındaki "*Zafer-nâme* , Şerefuddin Ali Yezdî'nin *Zafer-nâme-yi Timurî* olarak da geçen eseri olmalıdır. Eserin Leningrad'taki Millî Kütüphane'de üç nüshası bulunmaktadır ki, bunlardan bir nüshanın Erdebil'den getirildiği kayıtlıdır (*Timur-nâme*'nin diğeri iki nüshasından biri 1810 yılında Osmanlı devleti, diğeri ise 1829 yılında Feth Ali-şah tarafından Rusya'ya hediye edilmiştir (Bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 115-116). Eserin diğeri iki nüshasının nerede olduğu hakkında bilgimiz yoktur.
- ²⁹ Açık bir kayıt bulunmamakla birlikte Merzbân b. Rustem b. Şervin tarafından kaleme alınan *Merzbân-nâme* olmalıdır (Bkz. Zehrâ-yi Hânlarî (Kiyâ), *Ferheng-i Edebiyyât-i Fârsî*, Tahrân 1348/1969, 458-459; Muhammed 'Alî Taberî, *Zubdetü'l-âsâr*, 368). Bununla birlikte, bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de *Merzbân-nâme* isimli bir eser bulunmamaktadır.
- ³⁰ Münşî Budak-i Kazvinî tarafından Şah II. İsmail için kaleme alınan ve 984/1576-77 yılına kadar Safevî tarihini içeren *Cevâhirü'l-ahbâr* isimli eserdir (bkz. Muhammed Takî Dâneşpejûh, *Mikrofilmhâ*, I, 70). Eser bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında yer almaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 114, nr. 92).
- ³¹ Meşhûr astronom ve matematikçi Ali Kuşçu (öl. 879/1474)'nin ismi kaydedilmeyen bir eseri olmalıdır. Hayatı ve eserleri için bkz. Cengiz Aydın, "Ali Kuşçu , *DİA*, II, 408-410.

28. Târîh-i Tîmûrî ³² ,	1 cild
29. Külliyyât-ı Hvâce 'İmâd-ı Fakîh ³³ ,	1 cild
30. Kimyâ-yı Sa'âdet-i Gazzâlî, tercüme-yi Esânî(?) ³⁴ ,	1 cild
31. Kitâb-ı İhtiyârât ³⁵ ,	1 cild
32. Kitâb-ı Şerh-i Dâvûd-ı Kayserî[?] ³⁶ ,	1 cild
33. Külliyyât-ı Kemâl-i İsmâ'il ve dîvân-ı Kemâl ve Kasâ'id-i Enverî ³⁷ ,	1 cild
34. Risâle-yi nûrî'l-gayb,	1 cild
35. Hâşîye-yi Seyyid Fahrû'd-dîn,	1 cild
36. Tezkire-yi Mîr Tâgî,	1 cild
37. Dîvân-ı İbn-i Sicil(?),	1 cild
38. Târîh-i esrârü'l-ebrâr,	1 cild

³² Kaynaklarda *Tarih-i Timurî* adıyla muayyen bir esere raslanılamamaktadır. Bu eser Hâtîfî-yi Câmî (öl. 927/1520) tarafından kaleme alınan *Timur-nâme* olsa gerekir. *Timur-nâme*'nin Leningrad'ta beş nüshası bulunmaktadır ki, bunlardan dördü Erdebil'den getirilmiştir (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 145-146, nr. 240-244).

³³ Meşhur edib İmâdüddin Ali b. Hasan Fakîh-i Kirmanî (öl. 772-73/1370-72)'nin *Kulliyat*'ı olmalıdır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 139. Kezâ bkz. yukarı nr. 25).

³⁴ Gazzâlî tarafından kaleme alınan *Kimya-yi Sa'âdet* bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 111, nr. 65). Gazzâlî'nin *Kimya*'dan başka *Tercüme-yi İhyâ-yi ulûm* isimli diğer bir eseri de bugün Leningrad'ta bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 110, nr. 59. Kapağında, Şah I. Abbas tarafından 1019/1610-11 yılında vakfedildiği kayıtlıdır). Metnimizde "tercüme ile kastedilen belki de budur.

³⁵ Bu isimle kaleme alınan pek çok eser bulunmaktadır. Başlıcaları için bkz. Tevfik Fehd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", *DİA*, XXII, 126.

³⁶ İlk Osmanlı müderrisi sayılan meşhur mutasavvıf Davud-ı Kayserî (öl. 751/1350) olmalıdır. Zikredilen *şerh*in, pek çok şerh kaleme alan müellifin hangi eseri olduğu açık değildir. Hayatı ve eserleri için bkz. Mehmet Bayraktar, "Davud-ı Kayserî", *DİA*, IX, 32-35.

³⁷ Kemaluddin İsfahânî'nin *dîvân*'ının bir nüshasının Leningrad'taki Millî Kütüphane'de olduğunu yukarıda zikretmiştik (bkz. n. 19). Şairin *dîvân*ının başka bir nüshası bugün Leningrad'ta Erdebil'den getirilen kitaplar arasında yer alan bir *mecmuanın* içerisinde (vr. 1-425) bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 131, nr. 157). *Kulliyat* ile kastedilen eserin şairin *dîvân*ı olup olmadığını bilmediğimiz gibi, vakıf kaydında yer alan Enverî'nin kasîdelerinin de aynı *mecmuada* bulunup bulunmadığı malûm değildir.

39. Dîvân-ı Hasan ³⁸ ,	1 cild
40. Dîvân-ı Mollâ Senâ'î ³⁹ ,	1 cild
41. Dîvân-ı Seyf ⁴⁰ ,	1 cild
42. Mecmu'a-yı heft dîvân-ı cöng-i eş'âr,	1 cild
43. Dîvân-ı Âsifî ⁴¹ ,	1 cild
44. Risâle-yi Mollâ Sultân 'Alî ⁴² ,	1 cild
45. Makâlât-ı Şeyh Safî ⁴³ ,	1 cild

- 38 Muhtemelen, bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de bulunan (*Nushahâ-yi hattî*, IX, s. 138, nr. 197) ve Erdebil'den getirilen kitaplardan olduğu kaydedilen X./XVI. asır şairlerinden Emir Hasan Alevî'nin *dîvân*'ı olmalıdır.
- 39 Meşhur şair Enverî'nin *dîvân*'ının bir nüshası bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 130, nr. 132). Yine, şairin *Hadîkatu'l-hakîka*'sı (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 131-132, nr. 148) da aynı akıbetle Leningrad'ta bulunmaktadır.
- 40 Şairin kim olduğunu serahatle kestirmek mümkün olmamakla birlikte, VII./XIII. yüzyıl sonları ile VIII./XIV. yüzyılın başlarında Anadolu'da yaşayan Seyf-i Fergânî'nin (*Dîvân*'ının girişindeki şekliyle; "*el-İmâmu'l-âlimu'z-zâhidu'l-muteveffâ seyyidu'l-meşâyih ve'l-muhakkikîn mevlânâ seyfu'l-Mille ve'l-Hakk ve'd-dîn Ebû'l-Mehâmid Muhammed el-Fergânî...*") *dîvân*'ı olması mümkündür (*Dîvân-i Seyf-i Fergânî*, I-III, neşr. Zebîhullâh Safâ, Tahran 1341/1962. Hakkında bkz. Ahmed Ateş, "Anadolu'nun Unutulmuş Büyük Bir Şairi: Sayf al-Dîn Muhammed al-Fargânî", *Belleten*, XXIII/91, Ankara 1959, 415-456; Simâ Vezîr-niyâ, "Berresî-yi ahvâl ü âsâr-i Seyf-i Fergânî, şâ'ir-i gârib", *Edebistân*, V, Tahran 1369/1990, 46-48; Huseyn Behzâdî Endühcerdî, "Şâ'ir-i Fergâne. Şâ'irî ki, her beyteş nâle ist der cihet-i bîdârî-yi hem-vatanâneş", *Mecelle-yi Vîsmen*, II/2, Tahran 1352/1973, 3-13; 'Abdu'l-Refî' Hakîkat, *Ferheng-i şâ'irân-i zebân-i Pârsî. Ez-âgâz tâ-imrûz*, Tahran 1368/1989, 294-295; Muhammed Emîn Riyâhî, *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, T. terc. Mehmet Kanar, İstanbul 1995, 117-119). Başka Seyf ve Seyfiler için bkz. Ahmed Munzevî, *Fihrist-i nushahâ-yi hattî-yi Fârsî*, III, 2367-69; Muhammed Takî Dâneşpejûh, *Mikrofilmhâ*, I, index, 37-38.
- 41 Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Şeyh Safî'd-dîn Erdebilî'nin evkafından getirilen kitaplar arasında Âsifî (öl. 920/1514-15)'nin *dîvân*'ı bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 147, nr. 249). Vakıf kaydındaki *dîvân* bu olmalıdır (Kezâ bkz. Ahmed Munzevî, *Fihrist-i nushahâ-yi hattî-yi Fârsî*, III, 2208-10; Muhammed Takî Dâneşpejûh, *Mikrofilmhâ*, I, 70).
- 42 Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında Molla Sultan Ali-yi Meşhedî tarafından 920/1514-15 yılında kaleme alınan *Risâle-yi hatt-i manzum* isimli manzum bir eser bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 147) ki, vakfiye kaydımızda geçen *Risâle-yi Mollâ Sultân 'Alî* olduğuna şüphe yoktur.
- 43 Safevî hanedanının cediti Şeyh Safî'd-dîn Erdebilî (öl. 735/1334)'nin ismi muhtelif kaynaklarda geçen, ancak metni günümüze ulaşmayan *Makâlat*'ı olmalıdır. Fazlî-yi İsfahanî'nin *Efzalu't-tevârih*'inde (telif 1026/1617) Şeyh Safî'd-dîn Erdebilî'nin *Makâmat* ve *Makâlat*'ından bahsedilmiştir (bkz. Michel M. Mazzaoui, *Peydâyiş-i*

46. Târîh-i hilâfetü'l-ahbâr ⁴⁴ ,	1 cild
47. Kitâbü'l-necm ⁴⁵ (?),	1 cild
48. Miftâh-ı usûl,	1 cild
49. Makâlât-ı Şeyh Câmî ⁴⁶ ,	1 cild
50. Şerh-i Cemal(?),	1 cild
51. Kulliyât-ı rievâdir,	1 cild
52. Hâşiye-yi Mollâ Mes'ûd,	1 cild
53. Kitâb-ı Minhâc-ı usûl,	1 cild
54. Risâle der-'ilm-i tebakî(?),	1 cild
55. Hâşiye-yi Mollâ 'Abdullâh ve Hâşiye-yi Hatâ'î ⁴⁷ ,	1 cild
56. Risâle-yi H'âce 'Abdullâh Ensârî ⁴⁸ ,	1 cild
57. Mîrhând ⁴⁹ ,	1 cild

devlet-i Safevî, Farsça terc. Ya'kûb Âjend, Tahran 1363/1984, 173 n. 45). Yine, muhtelif kaynaklarda Şeyh Safîu'd-dîn Erdebîlî'nin *Kara Mecmua* isimli Türkçe-Farsça bir eserinden bahsedilmişse de, bu eserlerden hiç biri zamanımıza ulaşmamıştır (Tartışmalar için bkz. M. M. Mazzaoui, *Peydâyiş-i devlet-i Safevî*, 173-175 n. 45; Z.V. Togan, "Londra ve Tahrandaki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İTED*, III/1-2(1960), 152, 156). Söz konusu eserler eğer günümüze ulaşsa idi, Şeyh Safîu'd-dîn'in fikri ve itikadı hakkında kuşkusuz önemli bir kaynağa sahip olacaktık.

- 44 Eserin adını ve mahiyetini tam olarak tespit edememekle birlikte, Hvâdemîr'in, Erdebil'den getirildiği bilinen ve bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de olan (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 112, nr. 86) *Hulâsatü'l-ahbâr fî beyân-i ahvâlî'l-ahbâr* (hakkında bkz. Storey/Munzevî, II, 546-550) isimli eseri olması mümkündür.
- 45 Muhtemelen nücum ilmi (astronomi) üzerine yazılmış bir kitaptır. Bu tür hakkında bkz. Tefîk Fahd, "İlm-i Felek", *DİA*, XXII, 126-129.
- 46 Bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Molla Câmî'nin *Kulliyat*'ına raslanmaktadır (Câmî'nin bu kütüphanede bulunan bir *Kulliyat*'ının (bkz. nr. 218) Husrev Mirza tarafından hediye olarak götürüldüğü kaydedildiğinden (bkz. *Nushahâ-yi hattî*, IX, 141-142), bu eserin vakıf kaydında geçen *kulliyât* olmasına ihtimâl yoktur). Müellifin pek çok eserinin Erdebil'den Leningrad'da götürüldüğü anlaşılmaktadır (bkz. aşağıda n. 50).
- 47 *Hâşiye-yi Hatâ'î* adıyla kaydedilen bu eserin aynı mahlayı kullanan Şah İsmail ile bir ilgisi olup olmadığını bilmediğimiz gibi, *Hâşiye* ile kastedilen eserin hangi eser olduğunu tespit etmek de mümkün olmadı.
- 48 H'âce Abdullah Ensârî'nin *Munâcaat*'ının iki nüshası ile, *Makâlât*'ı bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunmaktadır (*Nushahâ-yi hattî*, IX, 111, nr. 62, 63, 64).
- 49 Söz konusu eserin Mirhvand'ın hangi eseri olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Yukarıda görüleceği gibi (bkz. liste, nr. 6), Mirhvand'ın *Ravzatü's-safâ* isimli eseri kayıtlarda ayrıca zikredilmiştir. Bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de bulunan ve

58. Mollâ Câmî⁵⁰, 1 cild
 59. Kütüb-i müteferrika⁵¹, 91 cild

II. Şeyh Safîu'd-dîn Kütüphanesi Hakkında Notlar

Şeyh Safîu'd-dîn Erdebilî, 12 Muharrem 735/12 Eylül 1334 tarihinde vukû bulan vefâtının ardından evinin önündeki söğüt ağacının altına defnedildi. Onun defin yeri (bugün *Kumbet-i Allah-Allah* ve *Harem-hâne*'nin bir kısmı) ve dergâhı, halefi Sadru'd-dîn Musa zamanından itibaren yavaş yavaş bir ziyaretgâh haline geldi. Sonraki dönemlerde burası dinî ve mezhebî açıdan büyük önem kazandı. Türbenin etrafına başta *Revak (Kandil-hâne)*, *Çini-hâne*, *Cennetserâ Mescidi*, *Çirâg-hâne*, *Çile-hâne* ve *Şehidgâh* olmak üzere yeni birimler eklendi⁵². Şah İsmail'in yanısıra, bazı başka Safevî hükümdarları da buraya defnedildi⁵³. Büyük vakıflarla da desteklenen bu külliye, hanedanın en parlak hükümdarı olan Şah I. Abbas zamanında yeniden imar edildi. Şah Abbas, külliye imarın yanısıra, Şeyh Safîu'd-dîn'in türbesini altın kaplamalar ile süsletti ve pek çok kitabı da buraya vakfetti⁵⁴.

Şeyh Safîu'd-dîn'in kütüphanesinin tesisi her ne kadar Safevîler devri gibi gözükmemekte ise de, daha Şeyh hayatta iken müridlerinin ihdâsı ile pek çok kitabın burada toplandığı anlaşılmaktadır. Bu kütüphane, Şah I.

Erdebil'den getirildiği anlaşılan Hvandemir'in *Habibu's-siyer (Nushahâ-yi hattî, IX, 114, nr. 88. Hakkında bkz. Storey/Munzevî, II, s. 551-561) ve Hulâsatu'l-ahbâr fî beyân-i ahvâli'l-ahbâr (Nushahâ-yi hattî, IX, 112, nr. 86. Bkz. Storey/Munzevî, II, 546-550) isimli eserlerinden birisinin yanlışlıkla Mirhvand adına kaydedilmiş olması da mümkündür.*

- 50 Câmî'nin Erdebil'den getirilmiş pek çok eseri bugün Leningrad'da bulunmaktadır: *Heft Ureng, Levâ'ih, Tuhfetu'l-ahrâr, Subhetu'l-ebrâr, Yûsuf ü Zuleyhâ, Silsiletu'z-zehab, Çihil hâdîs* (bkz. *Nushahâ-yi hattî, IX, 110, 141, 142-144, nr. 219, 221, 224, 225, 226, 230, 231, 232, 233).*
- 51 Bu eserlerin mahiyeti bilinmemekle birlikte, bugün aslen Erdebil'den götürülmüş pek çok eser Leningrad'taki Millî Kütüphane'de bulunmaktadır ki, bunlar içerisinde muhtemelen vakıf kaydımızda "müteferrika olarak kaydedilen kitaplar da vardır.
- 52 Tafsilin bkz. Muhammed 'Alî Muhlisî, *Fihrist-i binâhâ-yi târîhî-yi Âzerbaycân-i Şarkî*, Tahran 1371/1992, 25-37.
- 53 Bkz. 'Alî Ekber Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'îl-i Safevî*, 320-357.
- 54 Mirza Bala, "Erdebil", *İA*, IV, 291; W. Barthold, *Tezkire-yi cogrâfiyâ-yi târîhî-yi İrân*, 223.

Abbas'ın vakfettiği yeni kitaplar⁵⁵ ile daha da büyümüştür. Şah Abbas tarafından vakfedilen bu kitapların üzerinde umumiyetle "*Vakf nemûd in kitâb-râ kelb-i âstân-i 'Alî ibn Ebf Tâlib - 'Aleyhu's-selâm-, 'Abbâs es-Safevî ber-âstâne-yi munevvere-yi Şâh Safî - 'Aleyhu'r-rahme- ki, her ki hvâhed be-lvâned meşrût ber-ân ki, ez-âstâne bîrûn ne-berêd ve her ki bîrûn bered, şerîk-i hûn-i İmâm Huseyn - 'Aleyhu's-selâm- bâşed*" kaydı ve hangi yılda vakfedildiğini gösteren tarih göze çarpmaktadır⁵⁶. Kütüphane nihayet Şah II. Abbas'ın, kütüphane ve çini-hânenin bulunduğu kısmı inşa ettirmesiyle tamamlanmıştır⁵⁷.

1137/1725 yılı sonlarında Osmanlı orduları Erdebil'e girmiş, şehrin ve bölgenin tahiri yapılmıştır⁵⁸. Ancak, beş yıl sonra (1142/1730) Osmanlılar Erdebil'i İran'da istikrarı yeniden temin eden Nadirşâh'ın kuvvetlerine bırakmak zorunda kaldılar⁵⁹.

Erdebil şehri, XIII./XIX. yüzyılın başlarında cereyan eden Rus-İran savaşları sırasında Ruslar tarafından işgal edilerek (1828) yağma ve tahribata uğradı. Ruslar'ın geri çekilmeleri esnasında, General Paskieviç'in emriyle, Şeyh Safîu'd-dîn'in türbe ve kütüphanesinde bulunan kitaplar, diğer bazı sanat eserleriyle birlikte, savaş ganimeti olarak⁶⁰ Tiflis üzerinden St. Petersburg'a götürüldü⁶¹. Uzun süre Leningrad'taki umumî kütüphanede

⁵⁵ Şah I. Abbas, saraya ait pek çok kitabı İmam Rıza'nın Meşhed'te bulunan türbesi (*Âstân-i Kuds-i Rizavî*) ile Şeyh Safîu'd-dîn'in Erdebil'de bulunan külliyesine vakfetmiştir. Yine, kitapların yanısıra, pek çok değerli eşya da bu hükümdar tarafından Şeyh Safîu'd-dîn'in evkafına vakfedilmiştir ('Alî Ekber Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'il-i Safevî*, 354). Vakfedilen eşyalar arasında bilhassa çini porselenler bulunmaktadır ki, bu porselenlerde, tıpkı kitaplar gibi "*bende-yi Şâh-i vilâyat 'Abbâs vakf ber-âstâne-yi Şâh Safî nemûd*" kaydı bulunmaktadır (M. Medley, "Ardabil: IV. Ardabil Collection of Chinese Porcelain", *EIr.*, II, 364).

⁵⁶ 'A.E. Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'il-i Safevî*, 354; *Nushahâ-yi hattî*, IX, 100.

⁵⁷ 'A.E. Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'il-i Safevî*, 353.

⁵⁸ Bu tahrir günümüze ulaşmıştır. Bkz. BOA, TD, nr. 902: Erdebil Livâsı Mufasssal Tapu Tahrir Defteri.

⁵⁹ Aliyev Salih Muhammedoğlu, "Erdebil", *DİA*, XI, 277.

⁶⁰ W. Barthold, *Tezkire-yi cogrâfiyâ-yi târîhî-yi İrân*, 223.

⁶¹ Mirza Bala, "Erdebil", *İA*, IV, 291-292; Aliyev Salih Muhammedoğlu, "Erdebil", *DİA*, XI, 277; C.E. Bosworth, "I. History of Ardabil", "Ardabil", *EIr.*, II, 360; "Erdebil", *Dâniş-nâme-yi İrân ve İslâm*, 11, Tahran 1991, 1483; 'Alî Ekber Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'il-i Safevî*, 355. Bununla birlikte, külliyyede bulunan bazı kitapların daha Ruslar'ın gelişinden önce çalıştığı veya

bulunan bu kitaplar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rus Millî kütüphanesi bünyesine dahil olmuştur. Rusya'ya götürülen bu kitapların sayısı tartışmalı olmakla birlikte, 114 ciltten fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Ruslar tarafından götürülemeyerek Erdebil'de bırakılan bazı kitaplar ise 1314/1935 yılında seksen sandık halinde Tahran'a gönderilmiştir ki, bugün *Mûzeyi İrân-bâstân* (Tahran)'da bulunmaktadır⁶².

* * *

İncelememiz sonunda, 1139/1727 tarihli Erdebil vakıf kayıtlarındaki kitap listesi ile, kitapların daha sonraki akıbetinden şu neticeleri çıkartmak mümkündür:

1. 1172/1758-59 yılında külliye'nin mütevellisi Seyyid Muhammed Kâsim Beg Safevî tarafından hazırlanan bir kayda göre⁶³, Şeyh Safîu'd-dîn'in kütüphanesinde, yazma Kur'ânlar dışında, 228 cild kitap ve 32 cild içerisinde 224 kıta mirka'at bulunduğu anlaşılmaktadır. Yayınladığımız kayıtlarda ise, 582 cildi Kur'ân ve tefsir, 162 cildi de diğer konularda olmak üzere toplam 844 cild kitap gözükmemektedir. Yine, yayınladığımız vakıf kayıtlarında, külliye'de korunan ve varlığı 1970'li yıllarda ortaya çıkarılan⁶⁴, türbenin son derece önemli vesikalar koleksiyonu⁶⁵ ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

kaybolduğu anlaşılmaktadır ('Alî Ekber Velâyetî, *aynı eser*, 348-351; *Nushahâ-yi hatîf*, IX, 102).

⁶² Bu kitapların -Kur'ânlar hariç- 85 cild olduğu kaydedilmektedir. Bkz. 'Alî Ekber Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'îl-i Safevî*, 356.

⁶³ 'A. E. Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'îl-i Safevî*, 353.

⁶⁴ G. Herrmann, "Urkunden-Funde in Azarbâygân", *AMI, NF*, 4 (1971), 249-262; B. Fragner, "Das Ardabil Heiligtum in den Urkunden", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 67(1975), 169-215; Bert G. Fragner, *Repertorium persischer Herrscherurkunden, Publierte Originalurkunden (bis 1848)*, Freiburg 1980, 19-24.

⁶⁵ İlhanlı ve İlhanlı sonrası siyasi, içtimai, idari ve dini tarihi için büyük bir öneme sahip olan bu vesikaların bir kısmı neşredilmiştir. Bkz. G. Doerfer, "Mongolica aus Ardabil", *Sonderdruck Zentralasiatische Studien*, 9(1975), 187-263; G. Herrmann-G. Doerfer, "Ein persisch-mongolischer Erlass aus dem Jahr 725/1325", *ZDMG*, 125/2(1975), 317-346; G. Herrmann-G. Doerfer, "Ein persisch-mongolischer Erlass des Ğelayiriden Şayh Oveys", *CAJ*, XIX/1-2(1975), 1-84; G. Herrmann, "Ein Erlass des Ğelayiriden Soltan Hoseyn aus dem Jahr 780/1378", *Göttinger Orientalforschungen*, I, Reihe: Syriaca, III, (1973), 135-163; G. Herrmann, "Ein Erlass von Qara Yusof zugunsten des Ordens von Ardabil", *AMI, NF*, 9 (1976), 225-242; G. Herrmann, "Ein früher persischer Erlass", *ZDMG*, 144/2(1994), 284-300; B.

2. Osmanlı vakıf kayıtlarındaki yeralan kitapların büyük bir kısmı bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de bulunmaktadır. Ruslar tarafından Leningrad'a götürülemeyen bazı kitaplar ise bugün Tahran'da *Mûze-yi İrân-bâstân*'da bulunmaktadır.

3. Gayet ilginçtir ki, Osmanlı vakıf kayıtlarında zikredilen bazı kitaplar bugün ortada gözükmemektedir. Bu kitaplar muhtemelen kaybolmuş veya yağmalanmıştır. Akıbetleri hakkında bilgimiz yoktur.

4. Yine, Osmanlı vakıf kayıtlarında ismi zikredilmeyen bazı kitaplar da bugün Leningrad'taki Millî Kütüphane'de Erdebil'den getirilen kitaplar arasında bulunmaktadır. Kitapların üzerlerindeki vakıf kayıtları, bu kitapların Şeyh Safîu'd-dîn'in külliyesinden getirildiği hakkında hiç bir şüpheye mahal bırakmamaktadır. Bu durumda bir kaç ihtimal düşünülebilir: Bunlardan ilki, Osmanlı tahrir heyetindeki görevlilerin, kitapların tam bir listesini çıkartmak yerine, bazı kitapları "kitâb-ı müteferrika" başlığıyla kaydetmiş olmalarıdır. İkinci ihtimal, külliye de bulunan kitapların listelenmesi esnasında, bazı kitapların, ya türbede bulunan görevlilerin koruma gayreti, ya da Osmanlı tahrir heyetinin ihmali yüzünden kaydedilememiş olması durumudur. Son olarak külliye de bulunan bazı kitapların başka bir yerde muhafaza edildiği ve belki de bu yüzden kayda geçirilmediği ihtimalini düşünmek de mümkündür.

Ancak, yukarıdaki ihtimallerden hangisi geçerli olursa olsun, açık olan bir husus vardır ki, o da bu son derece değerli kitapların Osmanlılar nezdinde yağma ve tahribata uğramadığıdır. Eğer, külliye de mahfuz yazma kitapların değerini ve bu kitapların Osmanlılar'ın dinî-siyasî düşmanı Safevî hanedanına ait olduğunu göz önünde bulundurursak, bu konunun önemi büsbütün ortaya çıkar.

İranlı yetkililer, S.S.C.B.'nin dağılmasının ardından, 1991 yılında bu değerli kolleksiyonun İran'a teslimi için büyük bir çalışmaya girmiş ve iki devlet arasında ilk etapta bazı kitapların mikrofilminin İran'a verilmesi yönünde bir anlaşmaya varılmıştır⁶⁶. Şimdi, bu kıymetli kitapların akıbetinin ne olacağı İran tarihi araştırmacılarının merak konusudur.

Fragner, "Ardabil zwischen Sultan und Schah. Zehn Urkunden Schah Tahmâsp II. , *Turcica*, VI(1975), 177-225; A. Soudavar, *Art of the Persian Courts*, New York 1992, 34-35; G. Herrmann, "Zum persischen Urkundenwesen in der Mongolenzeit: Erlasse von Emiren und Wesiren , *L'Iran face à la domination mongole*, ed. D. Aigle, Tahran 1997, 321-331.

⁶⁶ 'A.E. Velâyetî, *Târîh-i revâbit-i hâricî-yi İrân der-'ahd-i Şâh İsmâ'îl-i Safevî*, 355.

EK-I

Şeyh Safiu'd-dîn Erdebîlî'nin Türbesinde Bulunan Kitapların Muhtevalarına Göre Tasnifi
(BOA, *Tapu Tahrir Defteri*, nr. 896, s. 58'e göre)

Kitap Konusu	Kitap Sayısı	Oran(%)	Cilt Sayısı	Oran(%)
Kur'an ve Tefsîr	582	80,4	582	78,2
Dinî İlimler	6	0,8	6	0,8
Tarih	11	1,5	27	3,6
Edebiyat ve Divân	19	2,6	20	2,7
Konusu Bilinmeyen	15	2	18	2,4
Müteferrika	91	12,6	91	12,2
TOPLAM	724	100	744	100

EK-II

Şeyh Safiu'd-dîn Erdebîlî'nin Kütüphanesinde Kitapları Gösteren Liste
(BOA, *Tapu Tahrir Defteri*, nr. 896, s. 58)

